

Марина Герасько

ЗАМІСЬКА РЕЗИДЕНЦІЯ К.Г. РОЗУМОВСЬКОГО

Стаття присвячується дослідженню замиської резиденції К. Г. Розумовського на території Батурина.

Ключові слова: Батурин, гетьман, Кирило Розумовський, Гончарівка, замиська резиденція.

Дана праця є черговою спробою внести ясність у питання, що стосується маєтків гетьмана України Кирила Розумовського (див. фото № 1) у Батурині. Очевидним є той факт, що на території гетьманської столиці у Кирила Григоровича їх було кілька, проте замиська резиденція була одна. Завдяки описам подорожуючих маємо можливість уявити картину тогочасного міста та визначити географію розташування цих будинків гетьмана.

У травні 1787 року Україною подорожував видатний латино-американський політичний і військовий діяч Себастьян-Франсіско де Міранда-і-Родрігес. Будучи людиною військовою, він лаконічно занотовував усе побачене і почуте, надаючи особливого значення топографічним назвам, відстаням між населеними пунктами та прізвиськам людей. Уся його праця вмістилася в 24 томах. Рухався подорожуючий з Києва через Ніжин і Борзну. А оскільки до Батурина Міранда в'їздив по борзенькому шляху, то він потрапив на Києво-Московську вулицю і першим будинком Розумовського, який він бачив, був той, що знаходився за 300 м. від шляху (на території сучасної ЗОШ ім. Григора Орлика). Бачачи цей будинок, Міранда зазначив, що розташування його було невдалим і висловив припущення, що в Батурині були кращі і мальовничіші місця, де б можна його було розмістити¹. Ми розділяємо думку подорожуючого, адже Києво-Московська вулиця ніколи не була спокійною, бо розміщувалася на поштовому тракті, де завжди в усі пори доби та року в обидва боки жваво рухалися хури. Далі іноземець подає опис

1. Портрет графа Кирила Григоровича Розумовського генерал-фельдмаршала. П. Батоні. 1766. Рим

© Герасько Марина Олександрівна – кандидат історичних наук, завідувач відділу науково-просвітницької роботи Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця».

ще одного будинку гетьмана в Батурині, де йому довелося зупинитись. І саме в цих записах іде мова про заміську резиденцію Розумовського.

На сьогодні вищезазначеного будинку із заміської резиденції не існує, але ми намагатимемось відтворити його вигляд, історію будівництва і занепаду. Перш за все необхідно заглибитись в історичні події та розставити їх за хронологічним порядком.

Уперше гетьман відвідав Батурин 14 вересня 1751 року, а незабаром «Осмотря положеніе места, учинил потребныя учрежденія для построения вновь здешняго города»². Разом з цим гетьман обрав місце для своєї майбутньої гетьманської столиці.

Не є секретом, що Кирило Григорович полюбляв природу, особливо живописні куточки Батурина, де завжди знаходив тишу і душевний спокій. Наприкінці XIX ст. ще існували залишки такого кам'яного моста³. Краєзнавець В. Бондаренко зазначав: «відсутність скупченості, тяжіння до вільного розселення підкреслюється тим фактом, що гетьманський двір розташовувався за межами міста, за півтора-два кілометри на південь, існуючого зараз села Шовковиці»⁴. До речі, вся та місцевість звалася Гончарівкою аж до того часу, коли у 1760 році⁵ Розумовський подарував земельну ділянку Теплому і вона отримала назву «Тепловка» (див. фото № 2).

2. План старого Батурина

Облюбувавши місце для своєї резиденції, К.Г. Розумовський підбирає архітектора для будівництва. Його вибір зупиняється на італійцю Антоніо Рінальді (див. фото № 3). Ймовірніше за все, «Ринальді едет в далекую Россию весной 1752 года», адже, відправлений ним лист до Вівантеллі від 27 січня 1752 р. свідчить про те, що на той час Рінальді ще перебував в Англії⁶. Прибувши до Росії, архітектор відразу ж вступив на службу до К. Розумовського. Трохи раніше в січні цього року граф М.І. Воронцов

у листі до графа В'єльке згадував про угоди з Рінальді. Зокрема, відповідно до одного з пунктів «искусный архитектор обязался отправиться на Украину и выполнить поручение Разумовского». Також Воронцов наголосив В'єльке на тому, що Рінальді «может надеяться на особые милости гетмана, по мере того, как он даст последнему доказательства своего искусства и своего хорошего поведения»⁷. Навесні 1752 р. Рінальді прибув до Батурина, де перед ним було поставлене важливе завдання – побудувати резиденцію гетьмана України. Особливістю творчості архітектора було вміння «выбрать место для строений и связать их с окружающим ландшафтом». «Впервые Ринальди мог проявить себя в городе Батурине... который надлежало превратить в столицу Малороссии»⁸. У 1752-1753 рр. архітектор був зосереджений на будівництві гетьманського будинку⁹. У листі з України до свого вчителя Л. Вівантеллі 2 листопада 1752 р. архітектор писав: «... сей час

3. Архітектор Антоніо Рінальді

для проживання гетмана в Батурине мне велено выстроить из дерева, на каменном фундаменте, в один этаж, загородный дом с садом. Я живу в деревянном доме, в трех горницах и особливо боюсь пожаров, кои нередки здесь...»¹⁰.

Д. А. Кючаріанц у своїй праці «Антоніо Рінальді» зазначала, що ми можемо лише уявити, якими були ескізи палацу, павільонів та парку, але з упевненістю можемо сказати – «он разрабатывал нечто значительное»¹¹. Адже, «разоренный и сожженный Батурин, по мысли гетмана, должен был превратиться в «регулируемый», хорошо обстроенный город, действительную столицу Малороссии ...»¹².

У Петербурзі зрозуміли, що витрати на втілення в життя задуму потребують значних коштів, тому будівництво резиденції було відкладено на незначний час, але, без сумнівів, цей проект був високо оцінений у вищих колах. Він послугував у подальшому приводом для доручення відомому архітектору робіт в Орієнбаумі¹³. «У реєстрі витрат похідної канцелярії гетьмана К. Розумовського зберігся запис за 3 грудня 1754 р. про те, що архітектору Рінальді за перше півріччя цього року було сплачено 800 рублів»¹⁴, – зазначав О. Путро. За існуючими джерелами, «в 1754 году Ринальди уехал в Петербург»¹⁵, і вже незабаром почав будівництво імператорського палацу¹⁶. Починаючи з 1755 р., протягом 5 років А. Рінальді будував садибу «Ново-Знам'янська» М.І. Воронцову¹⁷. І очевидно, що на роботу до Батурина архітектор уже не повертався.

У серпні 1752 р. «Разумовский посетил и Батурин, где в то время постройки быстро подвигались. В Городке был выстроен огромный деревянный дом, вокруг дома стояли флигеля для гостей (за свидетельствами О. Васильчикова, один из них был споружен для графини С. Апраксиной)¹⁸, а пред домом вал. На валу стояли пушки, из которых палили в разных торжественных случаях»¹⁹. Також у цих двох окремих двоповерхових будинках облаштували кімнати для обслуги, співаків та музикантів²⁰.

Підтвердженням тому, що в цей час роботи по будівництву гетьманської резиденції хоч і повільними темпами, а все ж таки рухалися, видно з листа К. Розумовського до Колегії Іноземних справ про направлення військового інженера підполковника І.Ф. Фон Еттингера до Батурина для будівництва гетьманської резиденції у середині літа 1752 р.²¹. Він давав технічні консультації та розрахував необхідну кількість печей для опалення гетьманського палацу²², при облаштуванні яких виникла проблема щодо замовлення кахлів. Батуринський сотник Д. Стожок звернувся з цього приводу до Експедиції батуринського та глухівського будівництв: «... меру в ширину, в вышину и в довжину, а каким цветом оние печи и фигурами и здешней ли работы, или ка-

лужской, о том от инженер-подполковника не показано»²³.

На разі невідомо, якими методами дерев'яного зодчества користувався Антоніо Рінальдї будуючи замську резиденцію, але, на нашу думку, місцеві майстри не гірше за інших знали на дерев'яному будівництві²⁴.

Чи використали зодчі при будівництві замської резиденції Розумовського кресленник палацу Мазепи авторства Берхгольца, наразі невідомо, але між цими двома зображеннями є щось спільне, на нашу думку²⁵ (див. фото № 4).

У червні 1757 року сотник Д. Стожок отримав наказ від його ясновельможності про зведення при батуринському будинку прибудови на кам'яних фундаментах, для чого потрібно було знайти чоловік 15 мулярів, «бо без них робота стоїть на місці». Необхідну кількість майстрів негайно було направлено до Батурина. І в цьому ж місяці розпочалися роботи по будівництву прибудови на кам'яному фундаменті²⁶. А вже 16 серпня 1757 р. сотник Д. Стожок просить у Розумовського прислати робітників для зведення господарських споруд при батуринському будинку, а особливо два житлові флігелі, сарай для колясок та конюшню, для будівництва котрих необхідна чимала кількість пиляного дерева²⁷. Адже Розумовського завжди супроводжувала велика кількість обслуги. Так, наприклад, на початку травня 1752 р. для оглядин Гетьманщини необхідно було 140 коней. Така кількість коней розподілялася наступним чином: під карету французьку – 10, під дві спальні коляски – 12, для пана лікаря – 6, пана архітектора – 3, ординарцю – 4, під гардероб – 3, камердинерам – 8, тафелдекеру та муншенку – 3, канцеляристу – 3, під напої – 6, під срібло – 3, помічникам – 3, під палатки, столи, стільці, ліжка та інше – 20, кухмістеру – 3, під кухню – 18, м'яснику – 3, кухарям – 3, під конюшню – 10, егерю – 3, лакеям, гайдукам, скороходам – 4 та ще для деяких осіб з оточення. Власне, штат обслуги гетьмана нараховував 252 чоловіки, які прибули до Батурина також великою кількістю коней. Окрім цього, у святкові дні на урочисті прийоми та бали гетьман скликав понад 1000 гостей²⁸, які теж до столиці приїздили на конях. Саме тому виникала необхідність у спорудженні великих сараїв для розміщення карет та коней.

До речі, моду на карети в Батурині запровадив гетьман І. Самойлович. До того ж, у той час віддавали перевагу англійським каретам, які, скоріше за все, славилися більше за інші своєю якістю і практичністю²⁹.

За рекомендацією М. Воронцова, в листопаді 1757 р. до Батурина прибули італійські майстри для кам'яного будівництва. Це були Джузеппе³⁰ Венероні та Франческо Бартоліані, проте «події розгорталися всупереч бажанням гетьмана. Він чекав на цих гезелів (авт. – помічників зодчого – суч. прораб)³¹ влітку, але вони приїхали невчасно, саме тоді, коли листопадові погодні умови найменше сприяли будівництву нової кам'яної резиденції. А оскільки, дерев'яний палац з невідомих причин не задовольнив К. Розумовського, гетьман вирішив перебудувати цей будинок. Отже, новоприбулі

4. План палацу І. Мазепи на Гончарівці та його руїни (малюнок із колекції Ф.-В. Берхгольца. 1748 р.)

фахівці були залучені до перебудови дерев'яного одноповерхового гетьманського будинку, побудованого в Батурині у 1751-1753 рр. по проекту їхнього співвітчизника Антоніо Рінальді»³². Італійські фахівці відразу ж зосередилися на перебудові палацу.

У березні 1760 р. Розумовський лише навідався в Україну, а після скасування гетьманства у 1764 р. повернувся до Батурина тільки 1776 р.³³.

Поряд з тим будівництво резиденції тривало. Урвища й пагорби рельєфу навколо гетьманського маєтку були вміло використані для створення затишного куточка відпочинку. У ньому радували око невеличкі ставки та кілька кам'яних мостів³⁴, які завжди сполучали дві частини однієї гори. У Батурині з'явилися красивий липовий парк та великий сад, в якому, за даними 1772 р., налічувалося понад 700 фруктових дерев і кущів та понад 200 декоративних кущів і дерев³⁵, серед яких були й пірамідальні тополі. Сад був обнесений цегляною огорожею³⁶, стіни якої висотою 9 м та товщиною 1 метр з лишком³⁷. Вірогідно саме для її будівництва на Гончарівці у 1765 році із цегельні було відпущено 5480 штук цегли, а для кладки використовували вапно із мезенських копалин³⁸. Ймовірно, що багато цього будматеріалу йшло також на кам'яні мости та греблі, яких у маєтку було кілька. Залишки цієї стіни існували ще у 1911 р.³⁹. Цікавим є той факт, що величезна кількість цегли використовувалася на різні побудови, проте житлові приміщення були дерев'яними.

Життя у колишній гетьманській резиденції через деякий час набуло інтенсивних обертів: сюди приїхав великий почт слуг та дворових. Граф облаштував свою резиденцію за найвищими тогочасними петербурзькими стандартами: у дерев'яному палаці-резиденції стояли великі дзеркала, мармурові столи, вкриті позолотою стільці, статуї⁴⁰. Саме в цьому гончарівському палаці Розумовського, на запрошення його сина Олексія, зупинився Ф. Міранда (про нього мова йшла вище). Він зазначив, що залишився на гостину в дерев'яному палаці неподалік від колишнього Мазепиного маєтку.

Про сам палац подорожуючий повідомляв, що він цілком дерев'яний і в архітектурному сенсі нічим непримітний, проте разом з тим він був надто просторим, адже в господаря ніколи не буває менше півтисячі гостей. Головна зала грандіозна і вирізняється хорошими пропорціями. Гість звернув увагу на наявність у домі книжкових шаф, чого не спостерігав у будинках інших вельмож. Також зазначив, що тут була велика кількість портретів. Є відомості, що у Батурині, в усі часи не гребували гетьмани та козацька старшина азартними іграми⁴¹, здебільшого вельможі віддавали перевагу картярським іграм⁴². Наприклад, Мазепа грав у: пікет, льомбар, памфіль, кабригія, сенкілія⁴³, а за Розумовського, як зазначав Міранда – грали переважно у віст⁴⁴, та й сам гетьман був запеклим картярем⁴⁵.

Далі Міранда описує, що біля палацу була влаштована російська лазня та приміщення для занять музикою, адже саме в Батурині зародилася відома школа «ріжечників», якою на той час опікувався і розширював її князь Потьомкін.

Унизу поблизу палацу протікає р. Сейм, до якої подорожуючий пан Міранда дістався пішки. Далі він зазначав, що переправа через річку в цьому місці була погано налагоджена.

Проживаючи в Батурині, Кирило Григорович не зраджував своїм уподобанням, полювання було одним із них. Велика кількість лісів та луків поблизу Батурина лише сприяла цьому. Недарма до штату батуринського маєтку гетьмана входили 2 єгері та 13 мисливців⁴⁶.

Заміська резиденція К. Г. Розумовського, очевидно, була найкрасивішою серед батуринських будівель, адже в «Кратком топографическом описании Новгород-Северского наместничества» за 1787 р. зазначається, що саме будинок К. Розумовського, розташований у південній частині Батурина, був справжньою окрасою міста⁴⁷. Особливо неповторний вигляд цей маєток мав з боку р. Сейм, що й бачимо на картині «Загальний вигляд Батурина, маєток К. Розумовського» (із книги «Старые годы») (див. фото № 5).

На картині перед палацом зображена водойма. Вона існує й до сьогодні і в народі має назву «старе русло ріки Сейм», але, на нашу думку, то є штучно викопаний

5. Загальний вигляд Батурина, маєток К. Розумовського (із книги «Старые годы».

ставок правильної форми. Ісаєнко зазначав, що Розумовський у різних місцях проводив канали, на одному з яких навіть зробив для проходу суден розвідний міст та шлюзи, також на притоках Сейму будував млини та ін.⁴⁸. Ця водойма сполучається з руслом ріки хіба що тоді, коли буває повінь, а в інші пори року вона – самостійна і має стоячу воду. Флора і фауна цієї місцини до сих пір вражають. Улітку ближче до опівдня поверхня водойми вкривається квітами білого та жовтого латаття (в народі лілії) (див. фото № 6). Також вона багата на рибу, холонокровних та різноманітних співочих й хижих птахів, тут гніздяться чаплі, лелеки і журавлі. Сам ставок досить глибокий з прозорою водою. У недалекому минулому поблизу нього був розміщений літній табір для випасу худоби. Будь-якої пори року ця місцевість людна – тут завжди є відпочиваючі.

Облаштовуючи свої маєтки, Кирило Григорович завіз в Україну до тих пір невідому тут рослину і вперше посадив її у Батурині, поблизу своєї замиської резиденції, на берегах річки, що звалася Шовковиця (мабуть, тому так звалася, що вода в ній була ніби шовкова). Ще за сто років (1666 р.)⁴⁹ до будівництва Розумовським замиської резиденції ця водойма тут існувала і мала саме таку назву. Не можна не брати до уваги те, що рослина ця могла бути названа на честь території, де була висаджена – шовковиця. Адже в багатьох місцевостях вона і в наш час зветься тутове дерево (назва походить від личинки тутового шовкопряда, з кокона якого добувають шовк).

У 1794 р. К. Розумовський у черговий раз повернувся в Україну разом із племінницею С. Апраксіною⁵⁰. Майже щорічно фельдмаршал об'їжджав усі свої володіння, але справді його резиденцією залишався Батурин. Гетьман все ще проживав у великому дерев'яному будинку на кам'яному фундаменті. В той час він вже був частково зруйнований, адже споруджувався на початку гетьманування Розумовського за проектом А. Рінальді⁵¹ і разом «с другими гетманскими маетностями и самим Батурином был ему подарен Екатериной в 1764 г.»⁵².

Назавжди оселившись у Батурині, вже не маючи ніяких ілюзій, Кирило Григорович частенько був сумний⁵³. Він провів тут останні роки свого життя⁵⁴, не покидаючи колишньої резиденції. Часто про її славне минуле гетьманові нагадували підсипані вали з гарматами, що стояли навпроти палацу⁵⁵. Проте нічого не стало на заваді Розумовському жити тут своїм звичайним життям. Про гостинність старого вельможі говорили далеко за межами Батурина і довго згадували навіть після його смерті⁵⁶.

Як правило, впливові урядовці у власних маєтностях будували свої церкви⁵⁷. Не став винятком і Кирило Григорович. Тим паче, що місце церкви було визначене від початку будівництва замиської резиденції. Адже приєднавши до неї територію Ма-

6. Лілії на старому руслі ріки Сейм. Фото 2017 р.

зеиноного Городка, існуючу домову церкву Мазепи, Розумовський з'єднав галереєю⁵⁸ зі своїм будинком. Наразі відомостей про її назву не знайшлося, але «примечено, что граф Кирилл Григорьевич, где у себя ни строил по воле своей церкви, везде посвящал или Воскресению Христову, или Захарию и Елизавете: преданность похвальная к имени той владычицы, которая развела род их и рассыпала на него свои щедроты!»⁵⁹.

До церкви, яка знаходилась на сусідньому пагорбі з будинком, літнього графа привозили по галереї (аварійний стан якої надто непокоїв сина Андрія⁶⁰ вже в 1800 р.), потім на руках переносили і садовили в крісло, в якому він слухав Службу Божу. Наразі невідомо, яку церкву на увазі мав Андрій, але щоб потрапити до церкви на сусідній пагорб, необхідно проїхати містком чи греблею.

Саме в цій домовій церкві у 1802 році вінчалися онука К. Розумовського Варвара з графом Миколою Репніним-Волконським⁶¹. Шлюбна урочистість була одним з найкращих подарунків для хворого дідуся.

Пройде не одне десятиліття, і ймовірно саме на місці «гончарівської» домової церкви Розумовського військовими царської імперії, табори яких тут були розміщені, буде облаштована каплиця (див. фото № 7). Адже в ті часи було заведено завжди на місці зруйнованої церкви чи престолу споруджувати каплицю.

Отже, домову церкву Мазепи Кирило Григорович зробив своєю домовою церквою, а на місці Мазепиноного палацу він, мабуть, також облаштував певні споруди, але основна будівля замиської резиденції однозначно була не на цьому місці. Варто зазначити, що в попередніх наукових працях, які стосувалися дослідження маєтків Розумовського в Батурині, була помилково висунута та версія, що замиська резиденція гетьмана знаходилася на тій же горі, що і Городок Мазепи. Таке припущення мало місце через опис О. Васильчикова, який, не бувавши в Батурині, не взяв до уваги те,

7. Каплиця на території військових таборів. Батурин. Фото кін. XIX – поч. XX ст.

що гору, де розташована Гончарівка, розділяє на дві частини яр. Тому насправді виходить так, що замиська резиденція Розумовського на Гончарівці була розміщена на двох пагорбах, проте власне будинок був розміщений на горі, протилежній тій, де знаходився Мазепин Городок. Між цими двома пагорбами існував і є нині глибокий яр, по якому під час повені стікають талі води з навколишніх полів та ставка, що має місцеву назву Білінне. М. Шугуров називав цей яр «высохшим ручьем»⁶², а І. Іноземцев вважав, що то були води річки, яка протікала мимо Городка в Сейм⁶³.

У 1926 році ще існувала кам'яна гребля на Гончарівці, але чомусь її помилково вважали Мазепиною⁶⁴. На сьогодні вищезгадана гребля існує також, але вигляд її суттєво змінився, вона розміщена приблизно на 210-му км магістралі Київ – Кіпті – Бачівськ у районі перетину цієї магістралі шляхом Конотоп – Батурин.

Також унизу під горою, неподалік замиської резиденції існували пристань та паромна переправа. Пристань була ймовірно на відста-

ні приблизно 1 км вище за течією Сейму від паромної переправи, про яку згадував Міранда. Вона була розміщена навпроти замиської резиденції К. Розумовського. На пристань приходили баржі, що привозили різні товари та будматеріали (вапно, крейду, піщаник, дерево) з Путивля, Глухова та Новгород-Сіверського. Цікавим фактом є те, що в середині ХХ ст. на одному з пагорбів (де був розміщений будинок замиської резиденції) був споруджений вітряк. Сама ця місцина серед мешканців Батурина звалася Пристань, тут був млин, хоча він і стояв на високому пагорбі.

У 1811 році через 7 років після смерті Розумовського його маєток на Гончарівці відвідав граф Август де Лагард. Подорожуючи з Москви до Відня проїздом, побував в Батурині і зазначив, що замиська резиденція К. Розумовського мала безладний та хаотичний вигляд колись чудового палацу. У палаці та садах Батурина відчувається відсутність хазяйської руки, але вони все ще несуть на собі відгук їхнього шляхетського призначення. Від колишньої величі тут лишилися глибока самотність; ожина, яка росте поряд з трояндами; ці чудові алеї, які перетворилися у зарослі, і краєвиди більше не пропонують свого шарму; соловей не співає про своє кохання; замки руйнуються; і в цих великих апартаментах, де колись панували радість банкетів і сміх мешканців, зараз можна почути тільки звук кроків, шум вітру і крик зозулі. Де Лагард також зазначав, що за життя гетьмана в цьому маєтку життя вирувало, як у арабських казках. Тут поєднувалися азіатська пишнота та європейський смак і велич: бали, спектаклі, турніри, полювання з факелами, обіди на сто приборів, ілюмінації, феєрверки, що безперервно слідували один за одним. Частенько тут було чути гуркіт артилерійських канонад⁶⁵.

Колекціонер С.Р. Мінцлов зазначав, що у палацах Розумовського було багато різного антикваріату, але в Батурині не залишилося нічого, бо все, що мало цінність: меблі з палаців Розумовського та ін. старовина – все це через перекупщиків потрапило на початку ХХ ст. в Київ, а потім за кордон. Одних тільки меблів було відправлено з Батурина кілька возів⁶⁶.

Із кін. ХІХ і навіть до 30-х рр. ХХ ст. на території в Батурині були дислоковані кінні військові частини, для яких на Тепловських та Гончарівських пагорбах були влаштовані літні військові табори, а попід цими пагорбами на рівнинній заплаві річки Сейм провадилися кінні військові навчання та показові виступи, глядачами яких були місцеві жителі.

Наприкінці ХІХ ст. було зруйновано один з палаців гетьмана К. Розумовського, пишній кам'яний під'їзд до цього палацу і частину кріпосного муру. Матеріал, узятий з цих будівель, було використано для будівництва будинків для офіцерів та стайні для коней військових таборів, що були розміщені на Шовковиці⁶⁷. Кореспондент газети «Рада», в якій була опублікована дана стаття, вважає, що цей кріпосний мур належав до фортифікаційних споруд Мазепи, проте ми схильні до тієї думки, що даний мур належав Розумовському і мав висоту 9 м, як зазначалось вище.

Підсумовуючи дослідження про замиську резиденцію Розумовського на Гончарівці, варто зазначити, що впродовж довгого часу хибним було твердження, висунуте О. Васильчиковим про її розміщення саме на місці Мазепинового городка. Проте, дякуючи подорожнім записам Ф. Міранди, нам вдалося встановити правильне місце розташування гетьманської резиденції. Тому, оперуючи такими аргументами, можна з упевненістю констатувати, що вона була розміщена на території, що знаходиться між Городком Мазепи та сучасним палацом Розумовського (Тепловкою). На даний час неподалік цього місця розміщений готель «Гетьман», заправка та шиномонтаж, що по вулиці Бутка. Якби замиська резиденція гетьмана вціліла б до сьогодні, її дуже добре було б видно проїжджаючим автомагістраллю Київ – Бачівськ, адже вона знаходилася праворуч магістралі, тобто на протилежному пагорбі від палацу К. Розумовського, що на Тепловці.

Отже, замиська резиденція К. Розумовського, що на Гончарівці в Батурині, ще дуже мало вивчена і потребує подальшого дослідження.

1. Зозуля С. Кілька нотаток про Батурин / Сергій Зозуля // «Слово «Гетьманської столиці». – № 4(55). 2016. – С. 3.
2. Иноземцев И. Граф К.Г. Разумовский в Батурине. – И. Иноземцев // Исторический вестник. – 1903. – Т. ХСІV. – С. 945.
3. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів / Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка та ін.; Редколегія: О.Б. Коваленко та ін. – Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2009. – С. 288.
4. Батуринська старина: збірник статей Віктора Бондаренка / упор. Ю.А.Блажко, Л.Г. Кіяшко. – Ніжин: ТОВ «Аспект-Поліграф», 2011. – С. 17-18.
5. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів. – С. 223.
6. Кючарианц Д.А. Антонио Ринальди / Д. Кючарианц – Л.: Стройиздат, 1984. – С. 10.
7. Дворцы и усадьбы: еженедельное издание. – М., № 87, 2012. – С. 9.
8. Кючарианц Д.А. Антонио Ринальди / Д. Кючарианц – Л.: Стройиздат, 1984. – С. 11.
9. Дробязко Н. Участь родини Воронцових у розбудові Батурина в середині XVIII ст. / Н. Дробязко // Батуринська старовина: Збірник наукових праць. Вип. 2 (6) / Відп. ред. О.Б. Коваленко. – Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2011. – С. 71.
10. Терех М. Промисловість Батурина доби К. Розумовського (XVIII – XIX ст.) / М. Терех // Батуринська старовина: збірник наукових праць, присвячений 300-літтю Батуринської трагедії. – К., 2008. – С. 406-407.
11. Кючарианц Д.А. Антонио Ринальди / Д. Кючарианц – Л.: Стройиздат, 1984. – С. 12.
12. Горностаев Ф.Ф. Дворцы и церкви Юга / Федор Горностаев – М.: «Образование». 1914. – В. 8 – С. 28.
13. Кючарианц Д.А. Антонио Ринальди / Д. Кючарианц – Л.: Стройиздат, 1984. – С. 12.
14. Путро О. І. Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.): Монографія: в 2-х частинах. – Ч. I. – К., 2008. – С. 56.
15. Козьмян Г.К. Чарлз Камерон («Зодчие нашего города») / Г. Козьмян – Л.: Лениздат, 1987. – С. 141.
16. Дворцы и усадьбы: еженедельное издание. – М., № 87, 2012. – С. 9.
17. Кючарианц Д.А. Антонио Ринальди / Д. Кючарианц – Л.: Стройиздат, 1984. – С. 160.
18. Кіяшко Л. Г. Останні роки життя К. Розумовського в Батурині / Л. Кіяшко // Батуринська старовина: Збірник наукових праць. Вип. 2 (6) / Відп. ред. О.Б. Коваленко. – Чернігів: «Десна Поліграф», 2011. – С. 72.
19. Иноземцев И. Граф К.Г. Разумовский в Батурине. И. Иноземцев // Исторический вестник. – 1903. – Т. ХСІV. – С. 945.
20. Павленко С. Післямазепинська доба Батурина / С. Павленко // Батуринська старовина: збірник наукових праць, присвячений 300-літтю Батуринської трагедії. – К., 2008. – С. 386.
21. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів. – С. 165.
22. Терех М.І. Перший палац К.Г. Розумовського в Батурині / М. Терех // Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. В. 5. – Київ – Глухів, 2012. – С. 216.
23. Токарев С. Нововиявлені документи про діяльність «Експедиції Батуринського і Глухівського будівництва» на початку 50-х рр. XVIII ст. / С. Токарев // Сіверянський архів. – Випуск 2. – Чернігів, 2008. – С.106.
24. Герасько М.О. Архітектура Батуринських урядових будівель XVIII століття / М.О.Герасько // Народна творчість та етнологія. – № 3 (367), травень-червень. – К., 2017. – С. 85.
25. Gerasko Marina. The Estate of Kyrylo Rozumovskyi from the Unkown Drawing / Marina Gerasko // Gardarika.- 2015, Vol. (3), Is. 2. – s. 50.
26. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів. – С. 168-169.

27. Там само. – С. 171.
28. Павленко С. Післямазепинська доба Батурина. – С. 375, 377.
29. Свербигуз В. Батурин. До генези українського самодержавства // Володимир Свербигуз. – К. «Києво-Могилянська академія». 2008. – С. 27.
30. Дворцы и усадьбы: еженедельное издание. – М., № 87, 2012. – С. 9.
31. Герасько М.О. Архітектура Батуринських урядових будівель XVIII століття / М.О.Герасько // Народна творчість та етнологія. – № 3 (367), травень-червень. – К., 2017. – С. 85.
32. Пасько І.В. До історії Батуринського палацу (На матеріалах листування К.Г. Розумовського з М.І. Воронцовим) / І.В. Пасько // Український археографічний щорічник. Випуск 3/4. – К., 1999. С. 257.
33. Павленко С. Післямазепинська доба Батурина. – С. 378, 386.
34. Там само. – С. 386.
35. Кіяшко Л. Г. Останні роки життя К. Розумовського в Батурині / Л. Кіяшко // Батуринська старовина: Збірник наукових праць. Вип. 2 (6) / Відп. ред. О.Б. Коваленко. – Чернігів: «Десна Поліграф», 2011. – С.72.
36. Павленко С. Післямазепинська доба Батурина. – С. 386.
37. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів / Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка та ін.; Редколегія: О.Б. Коваленко та ін. Вид. 2-е, доповн. Чернігів: Видавець Лозовий В.М. 2012. – С. 392.
38. Терех М. Промисловість Батурина доби К. Розумовського (XVIII – XIX ст.) / М. Терех // Батуринська старовина: збірник наукових праць, присвячений 300-літтю Батуринської трагедії. – К., 2008. – С. 105.
39. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів. – Чернігів, 2012. – С. 392
40. Павленко С. Післямазепинська доба Батурина.– С. 386.
41. Свербигуз Володимир. Батурин. – С. 55.
42. Зозуля С. Кілька нотаток про Батурин / Сергій Зозуля // «Слово «Гетьманської столиці». – № 4(55). 2016. – С. 3.
43. Свербигуз В. Батурин. – С. 55.
44. Зозуля С. Кілька нотаток про Батурин / Сергій Зозуля // «Слово «Гетьманської столиці». – № 4(55). 2016. – С. 3.
45. Герасько М.О. Деякі уподобання та смаки Кирила Розумовського / М.О. Герасько // Сіверщина в історії України. – В. 5. – Київ-Глухів, 2012. – С. 218-219.
46. Васильчиков А.А. Семейство Разумовских / Васильчиков А.А. – СПб., 1880. – Т. I. – С. 466.
47. Коваленко О., Петрченко І. Краткое топографическое описание Новгород-Северского наместничества 1787 года // Сіверянський літопис. – 1995. – № 5. – С. 155.
48. Исаенко М. Батурин – местечко Черниговской губернии / М. Исаенко // Черниговские Губернские ведомости. – № 11. – 1860. – С. 76.
49. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів. – Чернігів, 2009. – С. 71.
50. Горностаев Ф.Ф. Дворцы и церкви Юга / Федор Горностаев – М.: «Образование». В. 8. 1914. – С. 35.
51. Кіяшко Л. Г. Останні роки життя К. Розумовського в Батурині / Л. Кіяшко // Батуринська старовина: Збірник наукових праць. Вип. 2 (6) / Відп. ред. О.Б. Коваленко. – Чернігів: «Десна Поліграф», 2011. – С. 72.
52. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів. – Чернігів, 2009. – С. 198.
53. Павленко С. Післямазепинська доба Батурина. – С. 386.
54. Материалы научно-исторической конференции, посвященной памяти видного государственного деятеля России Кирилла Григорьевича Разумовского / МСХА. – М.: ФГНУ «Росинформагротех», 2004. – С. 42.
55. Павленко С. Післямазепинська доба Батурина. – С. 386.
56. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів. – Чернігів, 2009. – С. 198.

57. Павленко С. Щодо 40 церков Батурина: гіпотези та реалії / С.Павленко // Батуринська старовина: Збірник наукових праць. Вип. 2 (6) / Відп. ред. О.Б. Коваленко. – Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2011. – С. 43.
58. Батуринська старина: збірник статей Віктора Бондаренка / упор. Ю.А.Блажко, Л.Г. Кіяшко. – Ніжин: ТОВ «Аспект-Поліграф», 2011. – С. 151; Павленко С. Щодо 40 церков Батурина: гіпотези та реалії / С.Павленко // Батуринська старовина: Збірник наукових праць. Вип. 2 (6) / Відп. ред. О.Б. Коваленко. – Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2011. – С. 43.
59. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів. – Чернігів, 2009. – С. 226-227.
60. Васильчиков А.А. Семейство Разумовских / Васильчиков А.А. – СПб., 1880. – Т. I. – С. 747.
61. Кіяшко Л. Г. Останні роки життя К. Розумовського в Батурині / Л. Кіяшко // Батуринська старовина: Збірник наукових праць. Вип. 2 (6) / Відп. ред. О.Б. Коваленко. – Чернігів: «Десна Поліграф», 2011. – С. 74.
62. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів. – Чернігів, 2009. – С. 288.
63. Там само. – С. 303
64. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів. – Чернігів, 2012. – С. 502.
65. Там само. – С. 269-270.
66. Там само. – С. 424.
67. Там само. – С. 388.

Марина Герасько

Загородный дом К.Г. Разумовского в Батурине

Данная статья посвящается исследованию загородной резиденции К.Г. Разумовского на территории Батурина.

Ключевые слова: Батурин, гетман, Кирилл Разумовский, Гончаровка, загородная резиденция.

Maryna Gerasko

The suburban residence of K.G. Rozumovskyi in Baturyn

The work is dedicated to the suburban residence of K. Rozumovskyi in Baturyn.

Key words: Baturyn, hetman, Kyrylo Rozumovskyi, Goncharivka, suburban residence.

